

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Харківський обласний науково-методичний інститут
безперервної освіти

**Актуальні проблеми методики викладання
історії, правознавства та
суспільствознавчих дисциплін у вищих
навчальних закладах**

Виховання молоді у процесі навчання історії, права та суспільствознавчих дисциплін

**Скринник І. О., викладач
правознавчих дисциплін
Харківського кооперативного
торгово-економічного коледжу,
здобувач кафедри історії
Харківського національного
педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди.**

Гендерний підхід у викладанні правознавчих дисциплін у неюридичних ВНЗ I-II рівня акредитації

Стаття присвячена проблемі гендерного підходу у викладанні правознавства. Проаналізовані можливості використання з цією метою різноманітних методів та форм проведення занять.

Ключові слова: гендерний підхід у правознавстві.

Статья посвящена проблеме гендерного подхода в преподавании права. Проанализированы возможности использования с этой целью различных методов и форм проведения занятий.

Ключевые слова: гендерный подход в правоведении.

The article is devoted the question of gender approach in teaching of right. Possibilites of the use to that end of different methods and forms of ledth rough of emplovments are analized.

Key words: gender approach is in jurisprudence.

Постановка проблеми. Демократизація суспільства передбачає досягнення рівності громадян у своїй гідності та правах, недопущення дискримінації за будь-якими ознаками, у т.ч. статі. Рівність чоловіка та жінки проголошено в міжнародних та національних нормативно-правових актах, таких як Загальна декларація прав людини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конституція України та ін. Для впровадження задекларованих положень у суспільну практику розроблено відповідні програми дій, серед яких Пакет Розвитку Тисячоліття, прийнятий на всесвітньому самміті ООН, та Національний план розвитку України щодо утвердження гендерної рівності. Ці та інші документи-програми передбачають широкий спектр дій, спрямований на досягнення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя, у т.ч. і в царині освіти. На державному рівні така політика одержала відповідну правову регламентацію у наказі Міністерства освіти та науки України від 10.09.2009 № 839 "Про впровадження принципів гендерної рівності в

освіту”, де, зокрема, передбачено різнопланові заходи з активним залученням суб’єктів навчально-виховного процесу всіх типів закладів освіти до гендерно-просвітницької діяльності.

Ефективна реалізація цього інноваційного напрямку роботи потребує системного підходу: розробки та введення спеціальних навчальних курсів з гендерної проблематики та/або відповідних тем (модулів) до навчальних програм з соціо-гуманітарних дисциплін; спрямування виховних позанавчальних заходів на висвітлення актуальних проблем, пов’язаних з гендерним питанням; гендерної експертизи навчальних програм та навчально-методичного забезпечення; гендерного аналізу стилю викладання, форм комунікації в навчальній аудиторії тощо.

В рамках навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, які викладаються у ВНЗ I-II рівня акредитації: правознавство, історія, соціологія, філософія, культурологія, економічна теорія та ін. є цілком доречним використання гендерного підходу як наскрізного принципу, так і при вивченні окремих тем. Правознавство, як навчальна дисципліна, що має за мету формування правової культури особистості, яка базується на принципі рівності громадян, надає широке поле для включення до навчального матеріалу питань гендерної проблематики.

Аналіз актуальних досліджень. Численні питання гендерної освіти та виховання стали темами досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, проблемі інтеграції гендерного підходу в систему освіти присвячені наукові праці та публікації І.С. Кльоциної [1], О.В. Кулагіної [2], В. Суковатої [3], В.І. Успенської [4], Л.В. Штильової [5] та ін. Впровадженням гендерного підходу безпосередньо в суспільно-гуманітарні дисципліни, у т.ч. у правознавство, а також питаннями методології гендерного підходу займаються Л. Малес [6], П.В. Румянцева та І.О. Тупіцина [7]. Теми гендерного аналізу різних галузей права, що також становить інтерес при висвітленні тієї чи іншої правової реалії з точки зору гендера, висвітлюються такими фахівцями-правознавцями як С.Г. Айвазова [8], Н.Б. Болотіна [9], І.П. Лаврінчук [10], Г. Мельник [11], А.С. Олійник [12], З.В. Ромовська [13].

Мета статті. Аналіз вищенаведених досліджень дає змогу ознайомитися з широким колом проблем щодо впровадження гендерного підходу в освіту в цілому, у викладання соціо-гуманітарних дисциплін, але можна констатувати, що тема використання гендерного підходу при викладанні правознавства залишається недостатньо висвітленою. На основі опрацювання вказаної літератури та власного педагогічного досвіду робиться спроба вироблення конкретних рекомендацій з реалізації теми дослідження на практиці.

Виклад основного матеріалу. Необхідність введення гендерного підходу при вивченні правознавчих дисциплін продиктована самою ідеєю рівності жінки і чоловіка, закріпленою низкою міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів. Здавалося б цілком природним розглядати правову теорію та практику застосування права в гендерному вимірі. Але навчальні підручники та посібники, рекомендовані Міністерством науки та освіти України, на які спираються викладачі при розробці навчальних програм, в кращому випадку залишаються “гендерно нейтральними”, в гіршому – “андроцентричними”, де лише при висвітленні деяких тем, таких як сімейне та трудове право, акцентується увага на правах жінки, які, до того ж, подаються у обгортці різноманітних пільг (так звана “охоронна” концепція у праві). При цьому гендерні стереотипи в навчальній літературі “спрацьовують” не тільки проти жінок. Так, при висвітленні тем з галузі сімейного права “Права батьків та дітей” традиційно мова йде про заходи охорони материнства та дитинства, в той час як право на батьківство згадується лише як новелла у Сімейному кодексі.

Ігнорування гендерного компоненту, або подання навчального матеріалу з патріархатних позицій у підручниках і посібниках з правознавства є безперечно серйозним недоліком на шляху гендерної просвіти, зокрема, і формування правової свідомості студентів в цілому. Конструювання навчальних програм з використанням гендерного підходу поки що є виключно ініціативою викладача.

Така ініціатива, на мій погляд, може бути реалізована у двох площинах: використання гендерного підходу як наскрізного принципу викладання, так і при висвітленні окремих тем. Введення гендерного компоненту при вивченні правознавства треба починати буквально з першої теми – “Основ теорії держави і права”, де закладаються базові категорії. В такі підрозділи теми як “Право в системі соціальних норм”, “Правовідносини та їх суб’єкти”, “Громадянське суспільство” та інші вже можна вводити такі категорії як “гендер”, “людина жінка”, “людина чоловік”, “позитивна дискримінація”[14]. Такі правознавці як Л.Оніщенко, О.Львова та Л.Макаренко наполягають на введенні терміна “гендерні правовідносини”[15].

Більший потенціал щодо включення гендерної проблематики має конституційне право, вивчення основ якого передбачається декількома темами. Зазвичай права жінок згадуються в контексті третього покоління прав людини (так званих колективних прав), а також при ознайомленні з другим розділом Конституції України та міжнародними нормативно-правовими актами (здебільшого тільки із Загальною декларацією прав людини). Але необхідно вказати студентам на таку суспільно-політичну проблему як нерівне представлення в органах влади чоловіків та жінок з обов’язковим наведенням прикладу вирішення питання у країнах Північної Європи. Також при вивченні підрозділу “Об’єднання громадян” є нагода акцентувати увагу на діяльності гендерно орієнтованих громадських організацій, наводячи приклади з практики функціонування найбільш відомих з них, та тих, що діють в данному населеному пункті.

При висвітленні основ конституційного права доцільним буде введення таких понять як “гендерна рівність”, “гендерна асиметрія”, “гендерне квотування”. Досить ефективним є проведення бінарних занять з включенням матеріалу з політології.

Викладання тем з сімейного права, поряд з традиційним акцентом на правах матері та дитини, має актуалізувати і питання щодо реалізації права на батьківство, і проблему насильства в сім’ї. Педагог В.Є. Сорочинська справедливо зазначає, що “аналіз сучасних суспільних тенденцій дозволяє констатувати факт гендерної дискримінації, який полягає в обмеженні соціальних, професійних, особистісних можливостей чоловіків і жінок через неадекватність суспільних уявлень щодо гендерної ролі” [16, с. 104] Отже, не тільки при висвітленні теми з сімейного права, але й багатьох інших доречним буде введення категорій “гендерні стереотипи” та “гендерні ролі”. Взагалі темі “Сімейне право” необхідно висвітлювати через призму гендерної рівності жінки та чоловіка у правах на шлюб, розлучення, батьківство (материнство), майнові та особисті немайнові права. Знов таки, найкращі результати дають бінарні заняття (правознавство + соціологія).

Матеріал з трудового права теж має подаватися з позицій гендерного підходу: рівні права жінок і чоловіків на працю, оплату праці, відпочинок, – з одного боку, та особливості регулювання праці жінок – з іншого; правова регламентація прав жінок і чоловіків у сфері праці – з однієї сторони, але реальна практика дискримінацій у вказаній сфері діяльності – з іншої.

Безперечно, коло правових тем, які можна розглядати з використанням гендерного підходу, є досить великим. Дефіцит аудиторного часу можна компенсувати самостійною дослідницькою роботою студентів. Орієнтовна тематика:

Міжнародні правові документи з прав жінок;

Міжнародні жіночі організації та конференції;

Гендерна дискримінація: правова регламентація та життєві реалії;

Права людини: гендерний вимір;

Подолання гендерних стереотипів у міжнародному та вітчизняному законодавстві;

Проблеми торгівлі людьми: гендерний аспект;

Насильство в сім'ї: чи є вихід?

Гендерний аналіз охорони праці.

Інформаційно-методичне забезпечення при цьому можна отримати не тільки шляхом самостійного пошуку відповідної нормативно-правової бази та літератури, а й через взаємодію з регіональним (обласним) гендерним ресурсним центром.

Окрім гендерно орієнтованої змістовної частини правознавих дисциплін велике значення мають форми, методи та засоби навчання.

Як було вже сказано, ефективне впровадження гендерного підходу у викладанні правознавих дисциплін передбачає використання міждисциплінарного підходу. Найбільш цікавими видаються заняття з правознавства поєднані з соціологією. Використовуючи можливості цієї навчальної дисципліни можна надати цікавий статистичний матеріал, ввести в коло специфічних соціологічних понять (щоправда, здебільшого понять соціальної психології), пов'язаних з гендерною тематикою. Такі бінарні заняття мають носити проблемний характер та містити елементи інтеракції.

Другим чинником ефективного використання можливостей правознавства у гендерній просвіті є поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання [7, с.84]. Добре себе зарекомендували наступні форми, методи та прийоми роботи: міні-лекція, семінар-дискусія, розв'язання практичних ситуацій, робота з нормативно-правовими актами, сюжетно-рольові ігри, робота в малих групах, метод проектів, порт-фоліо, анкетування та тестування.

Специфічною формою роботи при вивченні правознавства є дослідження нормативно-правових актів. Тут головним є доцільність у підборі матеріалу, визначення його обсягу, достатнього для ознайомлення, формулювання питань для виявлення розуміння тих чи інших аспектів нормативно-правового акту студентом. З міжнародно-правових актів має сенс ознайомити з витягами з Загальної декларації прав людини (1948 р.) та Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок, яку ще називають Білем про права жінок або Жіночою конвенцією (1979р.). Робота з вітчизняними нормативно-правовими актами обов'язково буде включати відповідні статті Конституції України (напр., ст. 24), Сімейного кодексу, Кодексу законів про працю. Студент, має аналізувати, зіставляти та порівнювати норми міжнародних та вітчизняних правових актів. Якщо дозволяє час можна додатково надати витяги з нормативно-правового акту іншої країни, або навести приклади правових норм, які мали місце в минулому. Зокрема при вивченні теми "Сімейне право" яскравим прикладом гендерної дискримінації жінок може бути витяг з Кодексу звичайного права народності Камерун, прийнятий у 1969 році:

"Ст. 14. Чоловік має право укласти декілька шлюбів, жінка такого права не має.

Ст. 15. До укладення шлюбу жінка знаходиться під опікою своїх батьків.

Ст. 138. Чоловік має право карати дружину за погану поведінку.

Ст. 143. Майно, нажите жінкою під час заміжжя, належить чоловікові, а дружина на нього прав не має..." [17, с. 116].

Таким чином студенти отримують можливість впевнитися у несправедливості патріархатних устоїв, неможливості дотримання їх, хоча б і в більш сучасній латентній формі, в наш час у цивілізованому суспільстві.

Робота з нормативно-правовими актами необхідна не тільки для розкриття змісту тих чи інших правових норм з точки зору гендерного підходу, а, головне, для подальшого застосування правових норм при розв'язанні практичних ситуацій. Тут найбільш вдалим прийомом вважаю сюжетно-рольові ігри. Причому при розгляді правових ситуацій з гендерним змістом найбільш

ефективним є виконання студентами ролей, притаманних протилежній статі. Таким чином задіяється емоційна сфера, уява, і як результат – у студентів виявляється більша гендерна чутливість у ставленні до життєвих реалій, вони отримують уявлення про переваги андрогінної статево-рольової поведінки.

Під час самостійної роботи та підготовки до семінарів та практичних занять студенти збирають різноманітні матеріали з гендерної тематики (метод порт-фоліо), беруть участь у проектній діяльності. Так нещодавно групою студентів під керівництвом викладачів циклової комісії з суспільно-гуманітарних дисциплін Харківського кооперативного торгово-економічного коледжу було проведено соціологічно-правове дослідження на тему “Проблеми студентської молоді та шляхи їх розв’язання”, в якому значна увага приділяється гендерно-правовому виміру багатьох молодіжних проблем. Наприклад в розділі “Молода родина” було висвітлено цілий вузол питань, пов’язаних із сімейним та трудовим правом, соціологією та соціальною психологією, економікою, які були проаналізовані з використанням гендерного підходу.

Взагалі студенти, особливо дівчата, виявляють зацікавленість окресленими питаннями. В той же час це не завжди знаходить розуміння серед викладачів. Але для досягнення мети гендерної просвіти необхідно задіяти всіх суб’єктів навчально-виховного процесу.

Висновки. Використання гендерного підходу при вивченні правознавства (у поєднанні з іншими освітньо-виховними заходами) є необхідним механізмом досягнення не задекларованої, а реальної гендерної рівності в суспільстві.

Перспективою подальшого дослідження проблеми може бути розробка методичних рекомендацій для проведення різних форм занять з правознавства з урахуванням гендерного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клецина И. С. "Компетентностный подход" и гендерное образование в высшей школе / И.С. Клецина // Актуальные вопросы современного университетского образования: Материалы X Российско-Американской научно-практической конференции, 14-16 мая 2007 г. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2007. – С. 105-109.
2. Кулагина Е.В. Гендерные исследования и гендерное образование в высшей школе / Е.В. Кулагина // Народонаселение. – М. – 2002. – № 3. – С.126-127.
3. Суковатая В. Гендерные политики в образовании: формирование женской идентичности / В. Суковатая. – Документ Сети Интернет: http://envila.iatp.by/g_centre/another1/article4.html#app4
4. Успенская В.И. Гендерный подход в образовании / В.И. Успенская // Методика и методология гендерного образования в средней школе. – Иваново: Ив. ЦГИ, 2004. – С.10-15.
5. Штылева Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании / Л.В. Штылева // Женщина в российском обществе. – 2000. – №3.
6. Малес Л.В. Основы гендерного анализа в дисциплинах социогуманитарного цикла. Методичні рекомендації / Л.В. Малес. – К.: Златограф, 2004. – 26 с.
7. Румянцева П. В., Тупицына И. А., Использование активных методов обучения как путь повышения качества гендерного образования / П.В. Румянцева, И.А. Тупицына // Гендерное образование в системе высшей школы. Состояние и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции. Иваново 24-25 июня 2003 г. Иваново: Ивановский гос. Университет, 2003. – С. 83-90.
8. Айвазова С.Г. Гендерное равенство в контексте прав человека / С.Г. Айвазова. – М.: Юридическая литература, 2001. – 76 с.
9. Болотіна Н.Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза / Н.Б. Болотіна. – К.: Логос, 2001.– 82 с.

10. Лаврінчук І.П. Трудове законодавство України. Гендерна експертиза / І.П. Лаврінчук. – К.: Логос, 2001. – 70 с.
11. Мельник Г. Гендерна експертиза українського законодавства: сутність, необхідність та методологічні основи / Г. Мельник. – К.: Логос, 2001. – 46 с.
12. Олійник А.С. Конституційне законодавство України. Гендерна експертиза / А.С. Олійник. – К.: Логос, 2001. – 77 с.
13. Ромовська З.В. Сімейне законодавство України. Гендерна експертиза/ З.В. Ромовська. – К.: Логос, 2001. – 40 с.
14. Гендерный глоссарий. – Документ Сети Интернет: <http://www.lib.vsu.ru/project/golossary.phtml>
15. Оніщенко Н., Львова О., Макаренко Л. Правові аспекти гендерної політики в умовах подолання кризових явищ / Н. Оніщенко, О. Львова, Л. Макаренко. – Документ Сети Интернет: <http://www.viche.info/Journal/1450/>
16. Сорочинська В.Є. Теоретичні основи гендерного аналізу в соціально-педагогічних дослідженнях і практиці / В.Є. Сорочинська // Нові технології навчання. – 2006 – №44. – С.97–105.
17. Певцова Е.А. Теория и методика обучения праву: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Е.А. Певцова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 400 с.

Корінько Л. М., учитель історії,
правознавства та географії
Сковородинівської
загальноосвітньої школи I-III
ступенів.

Роль краєзнавства у методиці підготовки учнів до написання наукових робіт (з досвіду навчально-виховної діяльності Сковородинівської загальноосвітньої школи I – III ступенів)

У статті представлено досвід навчально-виховної роботи Сковородинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів та розкрито роль краєзнавства у методиці підготовки школярів до пошукової і дослідницької діяльності та написання наукових робіт.

Ключові слова: краєзнавство, історичні джерела, пошукова та дослідницька робота.

В статье представлен опыт учебно-воспитательной работы Сковородиновской общеобразовательной школы I-III ступеней и раскрыто роль краеведения в методике подготовки учащихся к поисковой и исследовательской деятельности и написанию научных работ.

Ключевые слова: краеведение, исторические источники, поисковая и исследовательская работа.